

1. Άποψη της Μύρινας (Ρωμέϊκος Γιαλός), από το Κάστρο.

Η ΜΥΡΙΝΑ ΥΠΟ ΤΟ ΦΩΣ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ

Η ανασκαφική έρευνα της τελευταίας δεκαετίας στη Μύρινα της Λήμνου έφερε στο φως νέα στοιχεία για την ιστορία του νησιού και την τοπογραφία της πόλης (εικ. 1, 2).

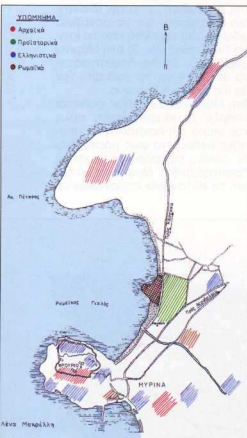
Η Λήμνος (εικ. 3), που στην αρχαϊκή περίοδο αναφέρεται ως “νήσος προς Θράκην δύο πόλεις έχουσα, Ηφαιστίαν και Μύριαν”, αποδεικνύεται ότι ήταν δίτολις ήδη από τα προϊστορικά χρόνια. Στην ανατολική παραλία του νησιού ανασκάφηκε από την Ιταλική Αρχαιολογική Σχολή η Πολιόχνη¹, ενώ στη δυτική οι έρευνες, που διεξάγονται από την Εφορεία αρχαιοσπήτων, έφεραν στο φως τα λείψανα της δεύτερης οργανωμένης κατά την Χαλκοκρατία πόλης του νησιού, της Μύρινας.

Αγλαΐα Αρχοντίδου-Αργύρη

Έφορος της Κ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων

3. Χάρτης της Λήμνου, με τις αρχαιολογικές της θέσεις.

2. Τοπογραφικό της Μύρινας, με δηλωμένους τους αρχαιολογικούς χώρους κατά περίοδο.

Τα πρωιμότερα οικιστικά λείψανα της Πολιόχνης και της Μύρινας² τοποθετούνται στη Χαλκολιθική περίοδο, τη λεγόμενη περίοδο negro, αλλά στη Μύρινα διαπιστώθηκε αρχαιότερη από αυτήν οικοδομική φάση, της οποίας η έρευνα και η μελέτη δεν έχουν ακόμα ολοκληρωθεί.

Ο εκτεταμένος προϊστορικός οικισμός της Μύρινας καταλαμβάνει το βόρειο τμήμα της σημερινής πόλης, από το λόφο της Λέσχης Αξιωματικών και το κτήμα της Μητρόπολης ως το χαμηλό λόφο κοντά στην παραλία Ρηχά Νερά (εικ. 2, 4, 5).

Η μελέτη των αρχαιολογικών στρωμάτων αποδεικνύει πως ο οικισμός παρήκμασε στο τέλος της λεγόμενης *periodo verde* ή στις αρχές της *periodo rosso*, όταν δηλαδή η Πολιόχνη βρισκόταν στη μεγαλύτερη ακμή της. Η αναζήτηση της αιτίας για τη μετατόπιση του κέντρου βάρους από τη δυτική στην ανατολική ακτή του νησιού σε ιστορικά γεγονότα ή κλιματολογικές συνθήκες είναι πρόωπη, αφού οι έρευνες στη Μύρινα και την Πολιόχνη δεν έχουν ολοκληρωθεί, ενώ στις διαπιστωμένες εγκαταστάσεις της Πρώιμης Χαλκοκρατίας η συστηματική αρχαιολογική έρευνα

μόλις τώρα αρχίζει³.

Η μελέτη των τυχαίων ευρημάτων, που παραδόθηκαν από τους κατοίκους, καθώς και η επιφανειακή έρευνα της Εφορείας αρχαιοτήτων οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι η πυκνότητα των εγκαταστάσεων στη Λήμνο κατά την Εποχή του Χαλκού είναι εντυπωσιακή (εικ. 3). Οικιστικά λείψανα και σημαντικά κινητά ευρήματα, εκτός από τη Μύρινα και την Πολιόχνη, βρέθηκαν στο Βριοκάστρο, την Τροχάλιά, τις Αγκαρυώνες, τον Αλεξόπυργο, τον Προγόμυλο (εικ. 6), το Μικρό Καστέλλι, το Κουκ(κ)ονήσι, τις Καθαρές, την Κώμη, την Ηφαιστία και την Αξία.

Τα ελάχιστα ευρήματα της Μυκηναϊκής περιόδου προέρχονται από την Ηφαιστία (σφραγισμένο δόλιθο⁴ και απομίμηση ειδωλίου τύπου Ψ) και το Κουκονήσι⁵ (δυστρακα ανοιχτών αγγείων της Υστεροελλαδικής ΙΙΑ περιόδου) (εικ. 7).

Η απουσία αρχαιολογικών ευρημάτων στη Λήμνο από τον 10ο έως τον 8ο π.Χ. αιώνα οφείλεται στις περιορισμένες έκτασης ανασκαφές και όχι στην ερημυσή της. Περισσότερο τυχερή στάθηκε η αρχαιολογική σκαπάνη για την περίοδο που ακολούθησε. Τα

4. Προϊστορικά αγγεία, όπως βρέθηκαν στην ανασκαφή της Λέσχης Αξιωματικών στη Μύρινα.

6. Προγόμελος: Λίθινα προϊστορικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν ως οικοδομικό υλικό.

7. Μικηναϊκά όστρακα από το Κουκονήσι.

5. Πώμα της Χαλκολιθικής περιόδου από την ανασκαφή στη Λέσχη Αξιωματικών στη Μύρινα.

ευρήματα από τον αποθέτη του Καβειρίου⁶, το ποικίλο και πλούσιο υλικό από το ιερό της Μεγάλης Θεάς, που αργότερα ταυτίστηκε με τη Λήμνο, τα κτερίσματα από τη νεκρόπολη της Ηφαιστίας, τα ευρήματα του ιερού της Αρτέμιδος⁷, από την ιδιοκτησία Τραταρού, και τα μοναδικά ειδώλια του αποθέτη από το κτήμα Παντελίδη (εικ. 8) στη Μύρινα μαρτυρούν έντονη δραστηριότητα σε ολόκληρο το νησί από τον 8ο ως τον 5ο π.Χ. αιώνα.

Στη Μύρινα, που καθώς φαίνεται υπηρξε η σημαντικότερη πόλη του νησιού, η αρχαιολογική σκαπάνη έφερε στο φως μαρτυρίες, οι οποίες πιστοποιούν οικιστική δραστηριότητα, οχυρωματικά έργα, τη λειτουργία σημαντικών ιε-

ρών μέσα και έξω από την πόλη⁸, και εγκαταστάσεις εργαστηρίων κεραμικής και κοροπλαστικής από τις πρώτες δεκαετίες του 8ου π.Χ. αιώνα.

Από το κεντρικό τμήμα του λόφου της Λέσχης Αξιωματικών, γνωστό και ως κτήμα Παντελίδη, προέρχονται τα θαυμάσια, ιδιότυπα ειδώλια των μουσικών γυναικείων μορφών (εικ. 9), αφιερώματα στη θεότητα, που πρόσφατες μελέτες την ταύτισαν με την Αρτεμη⁹. Αλλά η ανασκαφική έρευνα της Εφορείας αρχαιοτήτων απεκάλυψε στην ιδιοκτησία Τραταρού το εκτός της πόλεως ιερό τέμενος της Αρτέμιδος (εικ. 2, 9). Η ταυτότητα της θεότητας τεκμηριώνεται από επιγραφικές μαρτυρίες στο χώρο της ανα-

9. Ιερό Αρτέμιδος στη Μύρινα (οικόπεδο Τραταρού).

8. Ειδώλιο γυναικας-κιθαρωδού, από τη Μύρινα.

σκαφής, από γραμματειακές αναφορές και από το είδος των ευρημάτων, μεταξύ των οποίων θυσιασμένος νεαρός ταύρος, στον πύρνα του ιερού (εικ. 10), που αποτελείται από ένα αψιδωτό κτήριο με ευρύχωρη λιθόστρωτη αυλή. Γύρω ανοίγονται δωμάτια, που χρησίμευαν ως βοηθητικοί χώροι παραμονής και σίτισης των επισκεπτών. Ο υπαίθριος ιερός χώρος σχετίζεται πιθανότατα με τη λατρεία της Άρτεμης Σελήνης, που, ως γνωστόν, ταυτίστηκε αργότερα με την Ύψιπύλη¹⁰. Η πρόσβαση στο ιερό γινόταν από δύο εισόδους, που οδηγούσαν σε ευρυχωρίες

με πηγάδια για τους καθαρισμούς. Τα εργαστήρια κεραμικής και κοροπλαστικής του 7ου και 8ου π.Χ. αιώνα εντοπίστηκαν στα ανατολικά όρια της σημερινής πόλης, κάτω από το λόφο Τσας. Πρόκειται για μεγάλα οικοδομικά συγκροτήματα με ήχητη κλιβάνου, μικρές υποδοχές με αποθηκευμένο πηλό, και βοηθητικούς χώρους¹¹. Η παραγωγή των εργαστηρίων ήταν ποικίλη, όπως αποδεικνύεται από τα ευρήματα: μίτρες ειδωλίων, ειδώλια, μαγειρικά σκεύη, πρωτολυμηνιακά αγγεία, υφαντικά βάρη.

Η αρχαϊκή Μύρινα κατελάμβανε μεγάλη έκταση: από το λόφο του Τσας, με τα οικοδομικά λείψανα και τα εργαστήρια στους πρόποδες του, ως το λόφο του κάστρου με το λεγόμενο Πελασγικό τείχος, και από εκεί ως το λόφο της Λέσχης Αξιωματικών. Οι αττικές μελανομορφες λήκυθοι από τη συστάδα των τάφων στο οικόπεδο του Οινόποισιου και στο πλάτωμα μεταξύ του λόφου Τσας και του λιμανιού υπογραμμίζουν, στο τέλος των αρχαϊκών χρόνων, την παρουσία των Αθηναίων στη Μύρινα.

Μολονότι δεν υπάρχουν επιγραφικές μαρτυρίες που να βεβαιώνουν την εγκατάσταση Αθηναίων στο νησι πριν από το 520 π.Χ., οι Πελασγοί του Ψηφτού –σύμφωνο με τον Ηρόδοτο¹²– που είχαν εγκατασταθεί στη Λήμνο απήγαγαν τις παρθένες από το ιερό της Βραυρωνιάς Άρτεμης και τις μετέφεραν στη Λήμνο, όπου καθιέ-

ρωσαν, καθώς φαίνεται, τη λατρεία της¹³. Η επιφανειακή έρευνα στη Λήμνο επιβεβαίωσε ότι κατά την αρχαϊκή περίοδο, εκτός από την Ηφαιστία, τη Μύρινα και τα ιερά τους, υπήρχαν μικροεγκαταστάσεις των καλλιεργητών της γής, διάσπαρτες σε ολόκληρο το νησί, και πολιόσματα στο Μικρό Καστέλλι και το Κουκονιστή. Η βίαιη εγκατάσταση του τυράννου Λυκάρετου, που είχαν επιβάλει οι Πέρσες από το 512 π.Χ., και οι παραχές που ακολουθήσαν μαρτυρούνται από τις σχυρώσεις και τα λιμενικά έργα της εποχής στις καιρίες θέσεις της ακτογραμμής του νησιού. Ενισχύθηκε το τείχος της Μύρινας, όπως φαίνεται από τις επισκευές και τις προσθήκες στο πολυγωνικό τείχος του κάστρου, με ισόδομο τρόπο δόμησης, κατασκευάστηκαν οι λιμενικές εγκαταστάσεις¹⁴ στην Ηφαιστία, στο Καβείριο, στην Παναγία και στο Μικρό Καστέλλι. Οι Αθηναίοι κληρούσι εγκαταστάθηκαν οριστικά μετά το 439 π.Χ. στην Ηφαιστία και τη Μύρινα, όπου επιγραφικές μαρτυρίες δίδωσαν την πληροφορία για την ύπαρξη του δήμου των εν Μυρίναις¹⁵ και των εν Ηφαιστία Αθηναίων. Η θέση του δήμου της Μύρινας είναι ισχυρή, όπως συνάγεται από τη μελέτη των πηγών, των επιγραφών και των αρχαιολογικών ευρημάτων. Οι παραστάσεις των νομισμάτων με την κεφαλή της Αθηνάς στον εμπροσθότυπο και τη γλαύκα στον οπισθότυπο¹⁶ ε-

10. Ουσιασμένους ταύρους στο ιερό της Αρτέμιδος, στη Μύρινα.

11. Εργαστήρια ελληνιστικής κεραμικής (ο αποθέτης) στη Μύρινα.

πιβεβαιώνουν τους δεσμούς με την πόλη της Παλλάδος και την ισχύ των Εξ Αθηνών Μυρινάδων, που επέβαλαν τα χαρακτηριστικά σύμβολα των Αθηνών στα νομίσματα της νέας τους πατρίδας. Η περιορισμένη ανασκαφική έρευνα, που άρχισε πριν από wenige χρόνια, δεν έφερε στο φως παρά ελάχιστα λείψανα των κλα-

σικών χρόνων. Εντούτοις υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις για την έκταση της κλασικής πόλης, η οποία απλωνόταν στα ίδια περίπου όρια με τη σημερινή, αν και φαίνεται πως ο πυρήνας της κλασικής Μύρινας ήταν στους πρόποδες του κάστρου, στην περιοχή πάνω από το λιμάνι, όπου τα λαξεύματα στους βράχους, τα

διαμορφωμένα πλατώματα και η πλούσια κεραμική αυτών των χρόνων μαρτυρούν στη θέση αυτή έντονη δραστηριότητα και σίγουρη εγκατάσταση. Ορατά λείψανα αυτής της εποχής υπάρχουν στον Πέτασσο και ανασκαφικές μαρτυρίες στην ιδιοκτησία του Τραταρού. Οι επιγραφές των κλασικών χρόνων μνημονεύουν τον δήμο των εν Μυρίναι Χαλκιδάων¹⁷, στους οποίους παρέχώρησε ο δήμος των Αθηναίων χώρο για εγκατάσταση στα όρια της Μύρινας, μια μαρτυρία, που αποδεικνύει ότι την κλασική περίοδο υπήρχαν στη Μύρινα περισσότεροι τους ενός δήμοι, με ισχυρότερο εκείνον των Αθηναίων.

Εκτός από τη Μύρινα στη δυτική ακτή και την Ηφαιστία στη βόρεια, η Λήμιος των κλασικών χρόνων φαίνεται πως ήταν πυκνοκατοικημένη, όπως προκύπτει από τις μικρές έκτασης εγκαταστάσεις στον Προγόμυλο, την Παναγιά, την Κώμη, την Καλλιόπη, τα Καμίνια, το Παραχήρι και το Γομάτι.

Την Ελληνιστική περίοδο, που η Λήμιος βρίσκεται στην επικράτεια των διαδόχων του Μ. Αλεξάνδρου, η Μύρινα εξακολουθεί να ακμάζει, όπως φαίνεται από τα πλούσια κτερίσματα των τάφων και τα εργαστήρια κεραμικής (εικ. 11) και κοροπλαστικής (εικ. 12, 13), που καταλαμβάνουν μεγάλη έκταση στους πρόποδες του Τόσας, θεμελιωμένα πάνω στα εργαστήρια των αρχαϊκών χρόνων¹⁸. Τα προϊόντα παραγωγής τους είναι ποικίλα, όπως δείχνουν τα ευρήματα: κυψέλες, αγγεία και σκεύη καθημερινής χρήσης, ανάγλυφοι σκύφοι, μητρες ανάγλυφων αγγείων και ειδωλίων, ειδώλια, κεραμικός τροχός. Τα εργαστήρια κεραμικής αυτής της περιόδου είναι βέβαιο ότι έδωσαν δεχθεί την επίδραση των αττικών, όπως αποδεικνύεται από τη μελέτη του πλούσιου υλικού. Το ίδιο συμβαίνει και με τα ανάλογα εργαστήρια της Ηφαιστίας¹⁹, που πρόσφατη μελέτη απέδειξε σε Αθηναίους κληρούχους κεραμείς.

Στο πλατώμα, που σχηματίζεται στην έξοδο της πόλης προς το Μούδρο, αποκαλύφθηκε συστάδα τάφων, οι οποίοι ανήκονται στο διάστημα από το δεύτερο μι-

12, 13. Ελληνιστικά ειδώλια από το Κάστρο της Μύρινας.

σός του 2ου π.Χ. ως τις αρχές του 2ου μ.Χ. αιώνων. Οι τάφοι ήταν πλούσιοι σε κτερίσματα²⁰: χρυσές δανάκες, νομίσματα, χρυσά κοσμήματα, αγγεία. Σημαντικό είναι το μεγαρόσχημο κτήριο, που σχετίζεται με τη λατρεία των νεκρών και τις θεότητες του κάτω κόσμου²¹. Από την προκαταρκτική μελέτη και σύγκριση με ανάλογες περιπτώσεις ναών ή βωμών σε νεκροταφεία ταυτίζεται με ναό της Αφροδίτης, στην ιδιότητά της ως θεάς του κάτω κόσμου.

Εκτός από τη Μύρινα και την Ηφαιστία, που εξακολουθούν να είναι οι δυο σημαντικές πόλεις του νησιού, τα ευρήματα δείχνουν ότι η Λήμνος των κλασικών χρόνων ήταν πυκνοκατοικημένη από τους καλλιεργητές της γης, εγκατεστημένους σε μικρές ή και μεγαλύτερες εγκαταστάσεις στο Μικρό Καστέλλι, Αγκαρυώνες, Πορτιανού, Διαπόρι, Κότσινα, Μόσυχλο, Ρεπανίδι, Ρουσοπούλι, Παναγιά, Μούδρο, Παραχαήρι, Βελανιδιά. Μετά την νίκη των Ρωμαίων το 166 π.Χ., η Λήμνος παρέμεινε αθηναϊκή ως τον 2ο μ.Χ. αιώνα, όπως φαίνεται από τις ανασκαφές και την επιφανειακή έρευνα. Οι γνωστές εγκαταστάσεις της εποχής αυτής περιορίζονται στη Μύρινα, την Ηφαιστία και το Καβείριο. Στη Μύρινα η ανασκαφική έρευνα απεκάλυψε συστάδα τάφων του νεκροταφείου των Ρωμαϊκών χρόνων στις ανατολικές παρυφές της πόλης. Πρόκειται για κιβωτιστούς τάφους²², χτισμένους σε χαμηλό τοιχάριο ή ενχυτρισμούς σε αμφορείς. Τα ευρήματα: γυάλινα αγγεία, νομίσματα, χρυσά κοσμήματα. Ο μνημειακός τοίχος,

που βρέθηκε σε ιδιωτικό οικόπεδο κοντά στο λιμάνι, με ψευδοισόδομο σύστημα δόμησης και με εξελιγμένο αποχετευτικό σύστημα πηλινών αγωγών, μαρτυρεί μεγάλο τεχνικό έργο της εποχής – οχύρωση ή ισοχύρο ανάλημμα. Η περιορισμένη έρευνα στο στενό χώρο του οικοπέδου μέσα στο δομημένο οικισμό δεν επέτρεψε την πλήρη μελέτη και ερμηνεία του σημαντικού αυτού ευρήματος. Το πλούσιο νεκροταφείο στο οικόπεδο του Τεχνικού Λυκείου και ο μνημειακός τοίχος στο λιμάνι μαρτυρούν πόλη ισχυρή και πλούσια.

Σημειώσεις

1. Monografia della Scuola Archeologica di Atene e delle Missioni Italiane in Oriente. "Poliochni", by L. Bernabò-Brea.
2. Π. Αυγερινού: "Οικισμός της πρώτης Χαλκοκρατίας στη Μύρινα Λήμνου" (υπό εκτύπωση).
3. Ο Χρ. Μπουλάκης, σε συνεργασία με την Κ' Εφορεία Αρχαιοτήτων, ξεκίνησε την ανασκαφική έρευνα στο Κοκουήσι.
4. CMS V (1/2), αριθ. 34.
5. Α. Αρχοντίδου: "Μυκηναϊκά όστρακα από τη Λήμνο", Μυκηναϊκό Συνέδριο, Ρώμη-Νάπολη (υπό εκτύπωση).
6. Αθηνόσημιο.
7. Αθηνόσημιο. Βλ. Οδηγό αρχαιολογικού μουσείου Λήμνου.
8. Αθηνόσημιο. Βλ. Οδηγό αρχαιολογικού μουσείου Λήμνου.
9. L. Beschi: «Ετρουσκικό ιερό στη Μύρινα».
10. Βλ. Οδηγό αρχαιολογικού μουσείου Μύρινας.
11. Χρονικά ΑΔ (υπό δημοσίευση).
12. Ηρόδοτος 6, 137.
13. Βλ. Οδηγό αρχαιολογικού μουσείου Μύρινας.

14. I. Αγαλοπούλου - Ν. Καλλιωντζή, «Τρία αρχαία λιμάνια στον όρμο της Βόρειας Λήμνου», Αρχ. Εφ. 1988, (127), Χρονικά, σ. 169-174.
15. IG XII 8.
16. Β. Πέννα: Οδηγός αρχαιολογικού μουσείου Λήμνου.
17. IG XII 8.
18. Α. Αρχοντίδου, Γ' Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική.
19. Morella Massa: «La ceramica Ellenistica con decorazione a rilievo della bottega di Elestia» (1992).
20. Λεύκωμα για την Δ' Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική, Μυτιλήνη 1994.
21. Λεύκωμα για την Δ' Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική, Μυτιλήνη 1994.
22. Χρονικά ΑΔ (υπό εκτύπωση).

Myrina Under the Light of Excavations

A. Archontidou-Argyri

The excavational research of the last decade at Myrina, Lemnos, has brought into light new, abundant data concerning the ancient topography of the city and the history of the island. The remnants of a large littoral settlement at the site Richa Nera, which seems to resemble Poliochni, are proven to be of special importance for the inhabitation of Lemnos during the Early Bronze Age.

As regards the historic times, the location of sanctuaries in and outside of Myrina, ceramic and koroplastics workshops, fortifications, cemeteries etc., certifies on the one hand the importance of the city – equal to that of Hephæstia – from the eighth century BC to the Roman period, included, and on the other its considerable extension.